

**TK Gyerekesély Műhelytanulmányok
2022/1**

**Gyerekszegénység és társadalmi
kirekesztettség Európában és
Magyarországon:
Európai Uniós körkép**

Perpék Éva

**TK
Budapest
2022**

Készült az EFOP-1.4.1-15 program keretében

Írta: Perpék Éva

TK Gyerekesély-kutató Csoport

Kiadja a Társadalomtudományi Kutatóközpont

1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.

<https://gyerekesely.tk.hu/>

ISSN 2064-910X

Tartalom

Bevezetés	4
1. Elméleti és policy keret	4
1.1 Szegénység és társadalmi kirekesztettség	4
1.2. Egyezmények, ajánlások és irányelvek	7
2. Definíciók és módszerek	8
3. Szegénység és társadalmi kirekesztettség az EU-SILC adatok tükrében.....	9
3.1. Jövedelmi szegénység	9
3.2 Anyagi depriváció és alacsony munkaintenzitás	15
4. Összegzés és kitekintés.....	18
Felhasznált irodalom	20

Bevezetés

Az „Európa 2020: Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája” azt a célt fogalmazta meg, hogy 2008-hoz képest 2020-ra 20 millióval csökkenjen a szegénységgel vagy társadalmi kirekesztettséggel fenyegetettek száma. (Európai Bizottság 2010) Az „Európa 2030: Cselekvési terv a szociális jogok európai pillérének megvalósítására” értelmében pedig a következő évtizedben a szegénységben és társadalmi kirekesztettségben élők számát 15 millió fővel kell csökkenteni, akik közül 5 millió gyermek. (Európai Bizottság 2019) Az országokon belüli és országok közötti egyenlőtlenségek csökkentése mint cél helyet kapott az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) fenntartható fejlődési céljai között is. (ENSZ 2015).

A tanulmány célja a szegénység és társadalmi kirekesztettség vizsgálata az Európai Unió (EU) 27 országában, különös tekintettel Magyarországra. Az EU jövedelmi és életkörülményi statisztikáira (Statistics on Income and Living Conditions, EU-SILC) alapozva a dolgozatban hangsúlyosan jelenik meg a gyermekek és a gyermekes háztartások helyzetének bemutatása, az országok közötti összehasonlítás és az időbeli változások megragadása a 2010 és 2020 közötti időszakban. Az elemzés a szegénység és társadalmi kirekesztettség mindhárom részdimenziójára: a szociális transzferekkel korrigált szegénységi kockázatra, a súlyos anyagi deprivációra és a nagyon alacsony munkaintenzitásra egyaránt kitér. Vizsgálja továbbá a szegénységi küszöb és a szegénységi ráta egymáshoz való viszonyát, valamint a szociális és lakhatási kiadások szerepét a szegénység alakulásában.

A témát elsőként elméleti keretben, a szegénység és társadalmi kirekesztettség tőke alapú, multidimenzionális és integrált szemléletű megközelítéseiben tárgyaljuk. Ezt követően a releváns nemzetközi és magyar egyezmények, ajánlások és irányelvek kerülnek felvázolásra. A definíciók és módszerek bemutatása után a jövedelmi szegénységhez kötődő adatok és következtetések bemutatása következik a jövedelmi küszöbvel, a szociális transzferekkel és a lakhatási költségekkel összefüggésben. A tanulmány végül a súlyos anyagi nélkülözésre és a nagyon alacsony munkaintenzitásra vonatkozó adatok felvonultatása után a szegénységet és társadalmi kirekesztettséget tárgyalja.

1. Elméleti és policy keret

1.1 Szegénység és társadalmi kirekesztettség

A szegénységnek, ezen belül a gyermekszegénységnek számos elméleti megközelítése létezik. A tőkeelméletek egyik vonulata értelmében az egyének, köztük a gyerekek életesélyeit

tőkeképességük (capital abilities, Foucault 2008:229), illetve megszerzett *humán, kulturális és társadalmi tőkéjük* határozza meg. Foucault gazdaság-szociológiájában világosan megkülönböztette a munkaerőt (labour power, azaz: the capacity to work) és a munkakapacitást: munkabérhez jutni a munka segítségével, amit tőkeképességnek (capital ability) is neveznek. (Becker 1994)

A *humán tőke* koncepció az 1950-es évektől kezdődően több Nobel díjas közgazdászt ihletett meg. Ezt megelőzően az emberi tőkét, az oktatási beruházásokat és azok termelékenységét olyan neves közgazdászok elemezték, mint Adam Smith (1777 [1776]), Thomas Robert Malthus, Georg Friedrich List, Alfred Marshall (1995), Arthur Cecil Pigou (1928), Arthur W. Lewis (1954), Milton Friedman (1955), vagy Jacob Mincer (1958). Maga a fogalom valószínűleg a 17. századból (1662), William Pettytől (1623–1687) eredeztethető. (Lásd még Caldari 2010 és Krasniqi 2016). Theodore W. Schultz (1961) pedig hatvan évvel ezelőtt mutatta ki, hogy a humán tőkébe, az egyéni tudásba és képességekbe (personal knowledge and skills) a formális és informális oktatáson keresztül érdemes beruházni. Az emberi tőkeberuházás növeli a munka termelékenységét, az egyéni jövedelmeket, és összességében ösztönzi a gazdasági fejlődést. A humántőke növelése elsősorban egészségügyi szolgáltatásokon és oktatáson keresztül valósítható meg. Ezen érvelés szerint az egészségügybe, oktatásba és képzésbe való befektetés hosszú távon jövedelmezőbb, mint a fizikai tőkébe való befektetés. Néhány évvel később a humán tőke koncepciót Gary Becker (1964) racionális döntés (rational choice) alapon tesztelte és terjesztette el széles körben.

A Pierre Bourdieu és Jean-Claude Passeron által 1977-ben bevezetett *kulturális tőkét* tágabb értelemben használják, mint a humántőkét, így a kulturális tőke fogalom bizonyos értelemben kolonizálta az emberi tőkét. Az emberi tőkével részben átfedő, ám attól mégis különböző kulturális tőke Bourdieu szerint három formában testesül meg: az inkorporált állapotban, azaz a lélek és a test hosszan tartó hajlami formájában; tárgyiasult állapotban, például műszerek, gépek, könyvek, képek; és intézményesült állapotban, vagyis az oktatási képesítések révén (Bourdieu 1986:242-243, Bennett, Silva 2011). A kulturális tőke szorosan kapcsolódik a személy társadalmi pozícióihoz vagy pozíciórendszeréhez. Így az ember pozíciója alapvetően a birtokában lévő tőke mennyiségétől és minőségétől, a személyes „habitustól” (embodied intellectual disposition and tendencies, King 2005), valamint a mezőktől függ.

Az 1916-ban Lyda J. Hanifan által ismertetett *társadalmi tőke* fogalom szintén sokat tárgyaltá és vitatottá vált az évtizedek során. A társadalmi tőke szerteágazó elméletei közül jelen tanulmány csak néhányra tér ki. Ilyen James S. Coleman (1988:98) koncepciója, aki szerint a társadalmi tőke erőforrás az egyén számára és a kapcsolatok struktúrájában gyökerezik. Bourdieu (1986:248) teóriájában a társadalmi tőke a csoporttagsággal kapcsolatos tényleges és potenciális erőforrások

összessége. Bár rekonverziós elméletében a gazdasági tőke a tőke alapvető formája, szerinte bizonyos költségek árán a gazdasági, kulturális és társadalmi tőke kölcsönösen konvertálható.

Az elméleti keret utolsó eleme a kirekesztettség (exclusion). A társadalmi kirekesztettség sokkal tágabb fogalom, mint a szegénység, mert utalhat aktív vagy passzív képességihiányra a következő területeken (Sen 2000): magán vagy állami; anyagi, immateriális vagy absztrakt; szubjektív vagy objektív javak, terek, szolgáltatások, viszonyok, jogok, esélyek stb. (saját definíció Mathieson et al. [2008] alapján). A társadalmi kirekesztődés fogalmat először Jean Klafner 1965-ben (Allman 2013) és René Lenoir használta 1974-ben, bár gyökerei egészen Émile Durkheim [1893] (1997) társadalmi kohéziós és szolidaritási elméletéhez (Mathieson et al. 2008), sőt Adam Smith (1776), vagy akár Arisztotelész (Sen 2000) elméletéhez nyúlnak vissza.

A társadalmi kirekesztődés újjászületésének Amartya Sen képesség szemléletű megközelítése adott lendületet. Sen érvelése szerint a kirekesztődés (pl. tartós munkanélküliség miatt) készség- és/vagy motivációvesztéshez, a szabadság és/vagy a társas kapcsolatok elvesztéséhez, pszichés károsodáshoz, klinikai betegséghez vezethet mikro szinten; valamint az outputok elvesztéséhez, nemi és/vagy etnikai egyenlőtlenségek kialakulásához, a társadalmi normák gyengüléséhez makro szinten (Sen 2000:19-22). A munkaerőpiaci, oktatási vagy területi kirekesztődés korlátozhatja a kirekesztettek és a többség közötti interakciót. Ráadásul a társadalmi kirekesztődés befolyásolja a birtokolt tőke értékét és aktiválását (Lareau és Horvat 1999:3). Ezzel szemben az inkluzív tendenciák akkor mutatkoznak meg, ha a kirekesztett egyének és/vagy csoportok bevonódnak és valóban integrálódnak a jóléti rendszerbe, az oktatási rendszerbe vagy a munkaerőpiacra. (lásd még: Bauer, Husz, Szontágh 2015)

A legfrissebb elméleti és empirikus kutatások szintén a (gyermek)szegénység és társadalmi kirekesztettség multidimenziós vetületét emelik ki. A többdimenziós gyerekszegénység (multidimensional child poverty) koncepció (Carrano, Ferrone 2020) értelmében a jólét (welfare) mérése során az alapvető szükségletek (jövedelem, fogyasztás, ráfordítás, anyagi depriváció - Streeten et al. 1981, Reddy 2011) túl figyelembe kell venni az emberi jogokat (Santos-Pais 1999; Sen 2005, 2007) és a képességeket (capabilities - Sen 1985, 1999, Nussbaum 2011) is. A gyerekszegénység és jólét integrált megközelítése (integrated framework to child poverty and well-being) a többdimenziós gyerekszegénység talaján fejlődött ki, és arra tesz kísérletet, hogy a következményeket elkülönítse az okoktól, a lehetőségeket a következményektől, a feltételezett helyzetet a valótól. (Biggeri, Cuesta 2020)

1.2. Egyezmények, ajánlások és irányelvek

A fentiekből következik, hogy a (gyermek)szegénység és a felhalmozott hátrányok csökkentése együttesen az anyagi, a humán, a kulturális és társadalmi tőkébe való befektetéssel és inkluzív módon lehetséges. Ezt a szellemiséget képviseli számos nemzetközi és magyar egyezmény is. Ilyen a dolgozat szempontjából releváns „Európa 2020: Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája” (Európai Bizottság 2010), továbbá „Európa 2030: Cselekvési terv a szociális jogok európai pillérének megvalósítására” (Európai Bizottság 2019), illetve az ENSZ (2015) által meghirdetett Fenntartható Fejlődési Célok is. A gyermekek jogai és jólléte már a korábbi évtizedekben is a nemzetközi figyelem középpontjába kerültek. Ennek szellemében fogadta el a Népszövetség a Genfi Nyilatkozatot vagy a Gyermekek Chartáját 1924-ben, amit az ENSZ Közgyűlése 1959-ben meghosszabbított. Újabb harminc év elteltével a következő mérföldkő az ENSZ 1989-ben elfogadott Gyermekjogi Egyezménye volt.

Az 1980-as évektől az Európai Bizottság az inkluzivitás (inclusiveness and inclusivity) retorikáját kezdte alkalmazni a kirekesztettség (exclusion) helyett (Allman 2013). A Társadalmi Beruházási Csomag (2013) részeként a „Beruházás a gyerekekbe – a hátrányos helyzet továbbörökítésének megszakítása” című ajánlás a gyermekszegénységre és kirekesztettségre adott válaszul kimondja, hogy *„a gyermekek szegénységének és társadalmi kirekesztésének kezelésére irányuló policy-ket kell bevezetni és végrehajtani, elősegítve a gyermekek jólétét... .”* (Beruházás a gyerekekbe 2013:6). A Bizottság azt ajánlja a tagállamoknak, hogy három pilléren (a megfelelő forrásokhoz és a megfizethető minőségi szolgáltatásokhoz való hozzáférés; a gyermekek részvételi joga) alapuló integrált stratégiákat dolgozzanak ki. A fenti célok elérésének fő csatornái/intézkedései a családtámogatás, a minőségi gyermekgondozás és a kisgyermekkorú nevelés. Az Ajánlás a társadalmi inklúzióra is koncentrálna (Beruházás a gyerekekbe 2013:5). Az etnikai kisebbségekhez tartozó gyermekek – különösen a roma gyermekek – befogadásának garantálása érdekében az Európai Tanács tíz közös alapelveket fogalmazott meg (Council Conclusions on Inclusion of the Roma 2009). A Beruházás a gyerekekbe elnevezésű ajánlás szempontjából ezek közül kettő különösen releváns: az explicit, de nem kizárólagos célzás (2. alapelv) és a mainstream megcélzása (4. alapelv). (lásd még Bauer, Husz, Szontágh 2015)

Magyarországon a gyermekszegénységgel kapcsolatos problémák megoldása érdekében az Országgyűlés egyhangúlag elfogadta a Legyen Jobb a Gyerekeknek! Nemzeti Stratégiát („Gyerekstratégia”, 47/2007. (V. 31.) Országgyűlési határozat). A stratégia összhangban áll a nemzetközi egyezményekkel és ajánlásokkal, különös tekintettel az Egyesült Nemzetek Gyermekjogi Egyezményére (1989) és a Millenniumi Fejlesztési Célokra (2000). A Gyerekstratégia több horizontális célt fogalmazott meg, mint például a települések hátrányainak csökkentése, az

életkörülmények javítása, a romák szegregációjának enyhítése, a gyermekjogok erősítése, az ágazatok közötti együttműködés elősegítése. 2011-ben az eredetileg 25 évre tervezett Gyerekstratégia beolvadt az új, tíz éves Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégiába. A stratégia specifikus problématerületekre kíván megoldást találni több rövid távú, elsősorban EU-s strukturális alapból, részben pedig szociális alapból finanszírozott projekt elindításával. Az egyik ilyen projekt az ún. Gyerekesély program (2009-től, lásd még Bauer, Husz, Szontágh 2015), ami jelenleg „Integrált térségi gyermekprogramok” elnevezéssel működik

2. Definíciók és módszerek

A tanulmányban a szegénység indikátoraként az Eurostat által használt, nemzetközileg elfogadott szegénység és társadalmi kirekesztettség mutatót (at risk of poverty or social exclusion, AROPE, Eurostat Glossary) használjuk. Ez a mutató szolgált az EU2020 stratégia szegénységindikátorának mérésére. A stratégia azt a célt fogalmazta meg, hogy 2008-hoz képest 2020-ra 20 millióval csökkenjen a szegénységgel vagy társadalmi kirekesztettséggel fenyegetettek száma. *Szegénységről vagy társadalmi kirekesztettségről* beszélünk, ha a következő három feltételből legalább egy teljesül: szegénységi kockázatnak való kitettség (a), súlyos anyagi és társadalmi depriváció (b), nagyon alacsony munkaintenzitás (c).

a) A *szegénységi kockázat* (at risk of poverty) az országos szegénység-kockázati küszöb alatt élőkre vonatkozik. A szegénység-kockázati küszöb alatt azok élnek, akik a rendelkezésre álló, szociális transferekkel együtt számított medián ekvivalens jövedelem 60%-ánál kevesebbel rendelkeznek. Tartós jövedelmi szegénységről beszélünk, ha a jövedelem a tárgyévben és az azt megelőző három évből legalább kettőben a szegénységi küszöb alatt marad. A minél teljesebb körű összehasonlítás és a vásárlóerő paritás biztosítása érdekében a szegénységi küszöböt a nemzeti valuták és az Euró mellett PPS-ben (purchasing power standards) is kifejezik.

b) Az *anyagi depriváció* azt mutatja, hogy az EU Szociális Védelmi Bizottsága által elfogadott kilenc tételből legalább hármat nem engedhet meg magának az adott háztartás. A négy tételben hiányt szenvedőkre *súlyos anyagi depriváció* (severe material deprivation) jellemző. A kilenc tétel a következő:

1. hiteltörlesztés, a lakás közüzemi számláinak kifizetése
2. a lakás megfelelő fűtése
3. váratlan kiadások fedezése (Magyarország esetében ez 2019-ben 84 ezer forintot, 2021-ben 105 ezer forintot jelentett)

4. kétnaponta hús, hal, vagy azzal egyenértékű tápanyag fogyasztása
5. évi egyhetes, nem otthon töltött üdülés
6. személygépkocsi
7. mosógép
8. televízió
9. telefon

c) Az *alacsony munkaintenzitás* (low work intensity indicator) azokra a 0-59 évesekre vonatkozik, akik olyan háztartásban élnek, ahol a munkaképes korú felnőttek (18-59 év közöttiek a 18-24 éves tanulók kivételével) a lehetséges kombinált munkaidejük maximum ötödében dolgoztak az elmúlt évben.

Az elemzés alapjául szolgáló adatok az EU-SILC felmérés 2010 és 2020 közötti időszakából származnak.

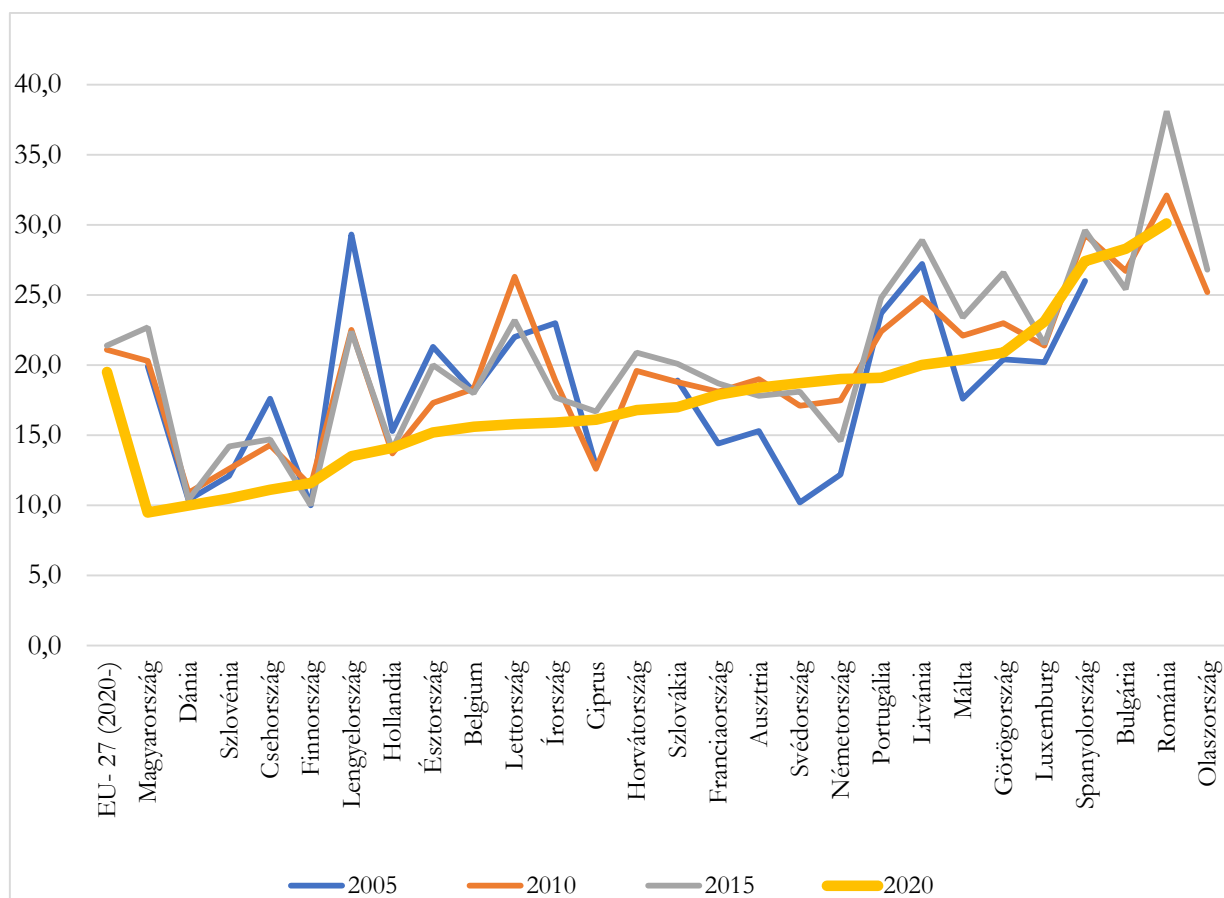
3. Szegénység és társadalmi kirekesztettség az EU-SILC adatok tükrében

Az alábbiakban a szegénység és társadalmi kirekesztettség három részdimenzióját: a szociális transferekkel korrigált szegénységi kockázatot, a súlyos anyagi deprivációt és a nagyon alacsony munkaintenzitást tárgyaljuk.

3.1. Jövedelmi szegénység

A legfrissebb, 2020-as adatok szerint az Európai Unió 27 országban 75 242 000 ember, köztük 15 800 000 gyermek él jövedelmi szegénységben (at risk of poverty). A gyerekek az összes jövedelmi küszöb alatt élő 21%-át teszik ki. (Eurostat EU-SILC 2020) Ez az arány 2010-ben az azonos összetételű EU-ban magasabb, 24,1%-volt. Az EU-ban a teljes lakosság 17,1%-a, a gyermekeknek pedig ennél magasabb aránya, 19,5%-a él a szegénységi küszöb alatt. Összességében a monetáris szegénység ráták nem változtak jelentősen az elmúlt tíz évben az EU-ban. A nemzeti adatszolgáltatáson alapuló Eurostat adatok szerint az Európai Unió átlagértékéhez képest Magyarországon alacsony, mindössze 12,3%-os a teljes népességre vetített jövedelmi szegénység. Az ezt megelőző két évben hasonló eredményeket mértek, 2011-ben pedig ennél valamivel magasabb, 14,1% volt az arány. (Eurostat EU-SILC 2010-2020)

1. ábra: A 18 év alatti gyermekek jövedelmi szegénységi rátája (2005-2020, EU-27)

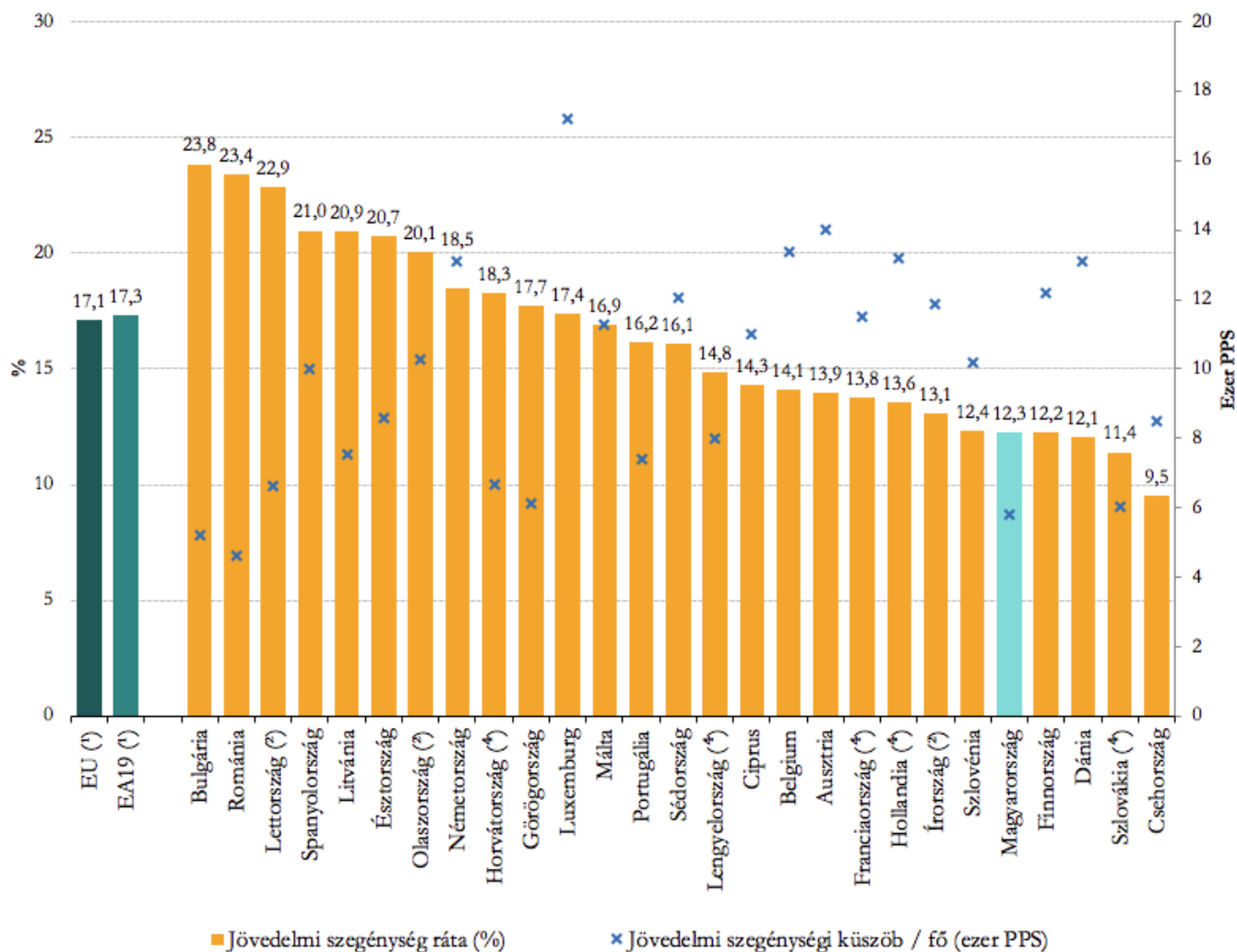
Forrás: EU-SILC 2005-2020 alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: Jövedelmi küszöb: szociális transzferekkel együtt számított medián jövedelem 60%-a

Az adatok szerint Magyarországon jelenleg a mediánjövedelemmel mért jövedelmi gyerekszegénység (monetary child poverty) is alacsony mértékű, 9,5%-os (1. ábra). Ez összefüggésben áll azzal, hogy Európai Unió viszonylatban Magyarországon eleve nagyon alacsonyak a jövedelmek. Ez igaz a gyermekes és a gyermektelen háztartásokra is. 2020-ban például azokban a háztartásokban, ahol két felnőtt és két 14 év alatti gyermek élt, az EU-ban (Olaszország: 2019) átlagosan 20 782 EUR volt a szegénységi küszöb, azaz a szociális transzferekkel együtt számított medián jövedelem 60%-a. Magyarországon ez mindössze 8 163 EUR, ami az EU átlag 40%-a. A két felnőttből és két 14 év alatti gyermekből álló háztartástípusban Magyarországon kívül 10 000 EUR alatti a szegénységi küszöb további három országban: Romániában, Bulgáriában és Horvátországban. 9 országban 10-20 000 EUR közötti jövedelmet vesznek figyelembe a monetáris szegénység megállapításakor az említett kétgyermekes háztartásban, 13 országban pedig 20 000 EUR fölöttit. A legkedvezőbb helyzetben Luxemburg van 47 683 Euróval, amit Dánia követ (38 704 EUR). 30 000 EUR feletti a szegénységi küszöb továbbá Ausztriában (33 460 EUR),

Írországban (33 074 EUR), Hollandiában (32 509 EUR), Belgiumban (32 347 EUR), Finnországban (32 117 EUR) és Svédországban (31 122 EUR).

**2. ábra: A szegénységi ráta (%) és a szegénységi kockázati küszöb (ezer PPS)
(2020, EU-27)**

Forrás: Eurostat EU-SILC 2020

(¹) Becslés. Szegénységi küszöb: nem elérhető. (²) 2019. (³) 2018. (⁴) Előzetes adat.

Összehasonlításként: 2020-ban egy egyfős háztartás esetében az Európai Unió (Olaszország: 2019) átlag jövedelmi küszöb 9 964 EUR, Magyarországon 3 887 EUR. 5 000 EUR alatt 5 ország: Románia, Bulgária, Magyarország, Horvátország, Lengyelország. 5-9 999 EUR: 10 ország, 10 000 EUR felett 11 ország. Magyarország mindkét bemutatott példaként bemutatott háztartástípusban a harmadik legalacsonyabb szegénységi küszöbvel rendelkező ország Románia és Bulgária után. Ugyanez a helyzet akkor is, ha a szociális transzferek nélküli jövedelmek tekintetében

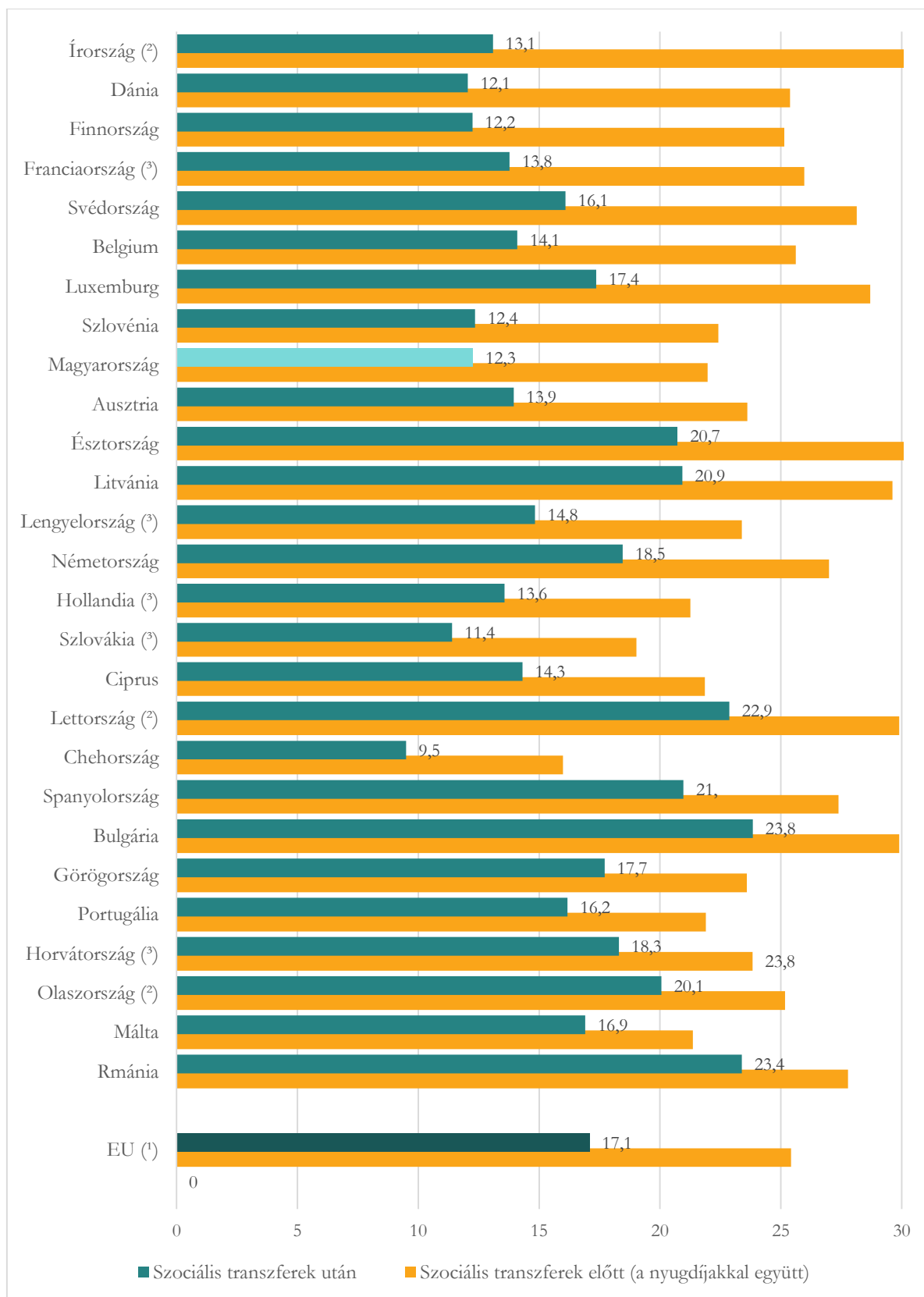
vizsgáljuk Magyarország helyzetét. (Előzetes 2020-as adatok szerinti az EU átlag 15 160 EUR, a magyar átlag 6 038 EUR a teljes lakosságra vetítve. Magyarország már 2011-ben a rangsor utolsó harmadában szerepelt, és azóta 150%-kal nőttek – alacsony szintről - a szociális transzferek nélküli jövedelmek az EU-27 (olaszországi adatok nélkül) 143%-ához képest. (Eurostat 2011-2020)

A szegénységi kockázati ráta (at risk of poverty rate) és a szegénységi küszöb (at risk of poverty threshold) egymáshoz való viszonyát a 2. ábra szemlélteti. Az ábrán a valódi összehasonlítást lehetővé tevő PPS (purchasing power standards for single person) alapú adatok is a fenti megállapításokat támasztják alá. Bár Magyarországon a jövedelmi szegénységi ráta (12.3%) az ötödik legalacsonyabb az EU-ban, ugyanakkor a PPS-ban mért jövedelmi küszöb (5 800 PPS) is a harmadik legalacsonyabb a 27 ország közül. A magyar szegénységi küszöb nagysága Romániáéval, Bulgáriáéval, Szlovákiáéval, Görögországéval, Lettországéval és Horvátországéval rokonítható. Az alacsony monetáris szegénységi ráta ugyanakkor kiemeli Magyarországot a felsorolt szegényebb országok sorából, és így Dániával, Finnországgal, Szlovéniával és Írországgal említhető egy lapon.

A szegénységi kockázat mutatók tehát erőteljesen kitéttek a hazai jövedelmi viszonyoknak. Ugyanakkor, míg Romániában és Bulgáriában a kedvezőtlen jövedelmi viszonyokhoz egyértelműen kedvezőtlen szegénységi arányok társulnak, és ez a megállapítás összességében érvényes Lettországra és Litvániára is, addig Magyarországon más a helyzet. Az alacsony jövedelmi küszöb tehát önmagában nem magyarázza a kedvező magyar jövedelmi szegénységi rátát a teljes lakosság körében, és a még alacsonyabb rátát a gyerekek körében. További válaszokat kell keresnünk, amiket részben a szociális transzferekben találhatunk meg.

A szociális transzferek az Európai Unióban átlagosan 8,3%-kal csökkentik a jövedelmi szegénységet. Az egyes országok között azonban igen nagyok a különbségek e téren. (3. ábra) A szociális transzferek „hatása” Írországból a legerősebb, ugyanis itt a szociális transzferek nélküli jövedelmek alapján mért jövedelmi szegénység 31%, a transzferekkel együtt pedig 13,1%. Írországon kívül további 10 ország – köztük Magyarország - tartozik abba a kategóriába, ahol a szociális transzferek 10%-kal vagy annál nagyobb mértékben járulnak hozzá a jövedelmi szegénység csökkentéséhez. A hozzájárulás nagysága szerinti sorrendben ezek az államok: Dánia, Finnország, Franciaország, Svédország, Belgium, Luxemburg, Szlovénia, Magyarország, Észtország és Ausztria.

**3. ábra: A jövedelmi szegénységi ráta a szociális transzferek előtt és után
(%, 2020, EU-27)**

Forrás: EU-SILC 2020 alapján saját szerkesztés

(¹) Becslés. (²) 2019. (³) Nem végleges.

Megjegyzés: a szociális transzferek utáni és előtti szegénységi ráta közötti különbség alapján sorba rendezve.

Nyolc országban a szociális transzferek átlagos mértékben, 7-9%-kal segítik elő a jövedelmi szegénység csökkentését; további nyolc országban az átlag alatti mértékben, 4,4-6,5%-kal. A különbségek összehasonlításakor egyáltalán nem mindegy, hogy magas vagy alacsony a szociális transzferek nélkül számított mediánjövedelem és szegénységi küszöb. Pl. bár Csehországban (6.5%) és Szlovákiában (7.6%) az EU átlagnál (8.3%) alacsonyabb a szociális transzferek korrekciós hatása, a szociális transzfereknek eleve alacsony jövedelmi szegénységet kell kompenzálniuk. Csehország esetében 16%, Szlovákia esetében 19% a kiinduló, és 9.5%, illetve 11.4% a hivatalos indikátorként használt érték (EU 2020, UN SDG). Romániára, Bulgáriára, Lettországra és Spanyolországra jellemző, hogy a magas jövedelmi szegénységet kevésbé, az EU átlagnál alacsonyabb mértékben csökkentik a szociális transzferek.

A szociális transzferek mellett (bár ez nem EU2020 indikátor) a lakhatási költségeket is érdemes számításba venni. A lakhatási költségek figyelembe vételével (azaz ha a szegénységi küszöböt úgy határozzuk meg, hogy levonjuk belőle a lakatási költségeket) a jövedelmi szegénységi ráta átlagosan 30,4%. Ez azt jelenti, hogy az EU-ban a lakhatási költségek 13,3%-kal járulnak hozzá a szegénységi ráta növeléséhez. Az országok ebben a tekintetben is változatos eredményeket mutatnak. Szlovákia sajátos helyzetben van, ugyanis itt a lakhatási költségekkel együtt (13,1%) és anélkül (11,4%) is alacsony a jövedelmi szegénységi ráta. Szlovéniára és Magyarországra ennél kevésbé, de szintén jellemző, hogy az eredetileg alacsony szegénységi rátát relatíve kis, ti. az átlagosnál kisebb mértékben növelik a lakhatási költségek (Szlovénia előtte: 12,4%, utána: 23,3%, különbség: 11%, Magyarország: előtte 12,3%, utána 23,8%, különbség: 11,5%). A lakhatási költségek a legjelentősebben - 25,7%-kal - Görögországban járulnak hozzá a szegénység növeléséhez, amit Dánia (20,8%), Németország (18,8%), Hollandia (17,7%), Csehország (15,6%), Svédország (15,3%), és Finnország (15,1%) követ.

Az Európai Unió 27 országában a teljes lakosságra vetítve az elmúlt tizenegy évben egy szűk sávban, 10,2% (2011) és 11,5% (2015) között mozgott azoknak az aránya, akik tartós jövedelmi szegénységben éltek. 2020-ban ez az arány (10,8%) a 2010 és 2020 közötti átlagértékkel (10,9%) egyezett meg. A tartós jövedelmi szegénység a 18 évnél fiatalabbakat ennél nagyobb mértékben érinti: az elmúlt 11 év átlaga ugyanis 13,6% volt. A mutató a legmagasabb (14,6%) 2016-ban volt, a legalacsonyabb pedig 2019-ben és 2020-ban (12%). A következő évek adatai fogják megmutatni, hogy a tartós gyerekszegénység csökkenő tendenciája folytatódik-e.

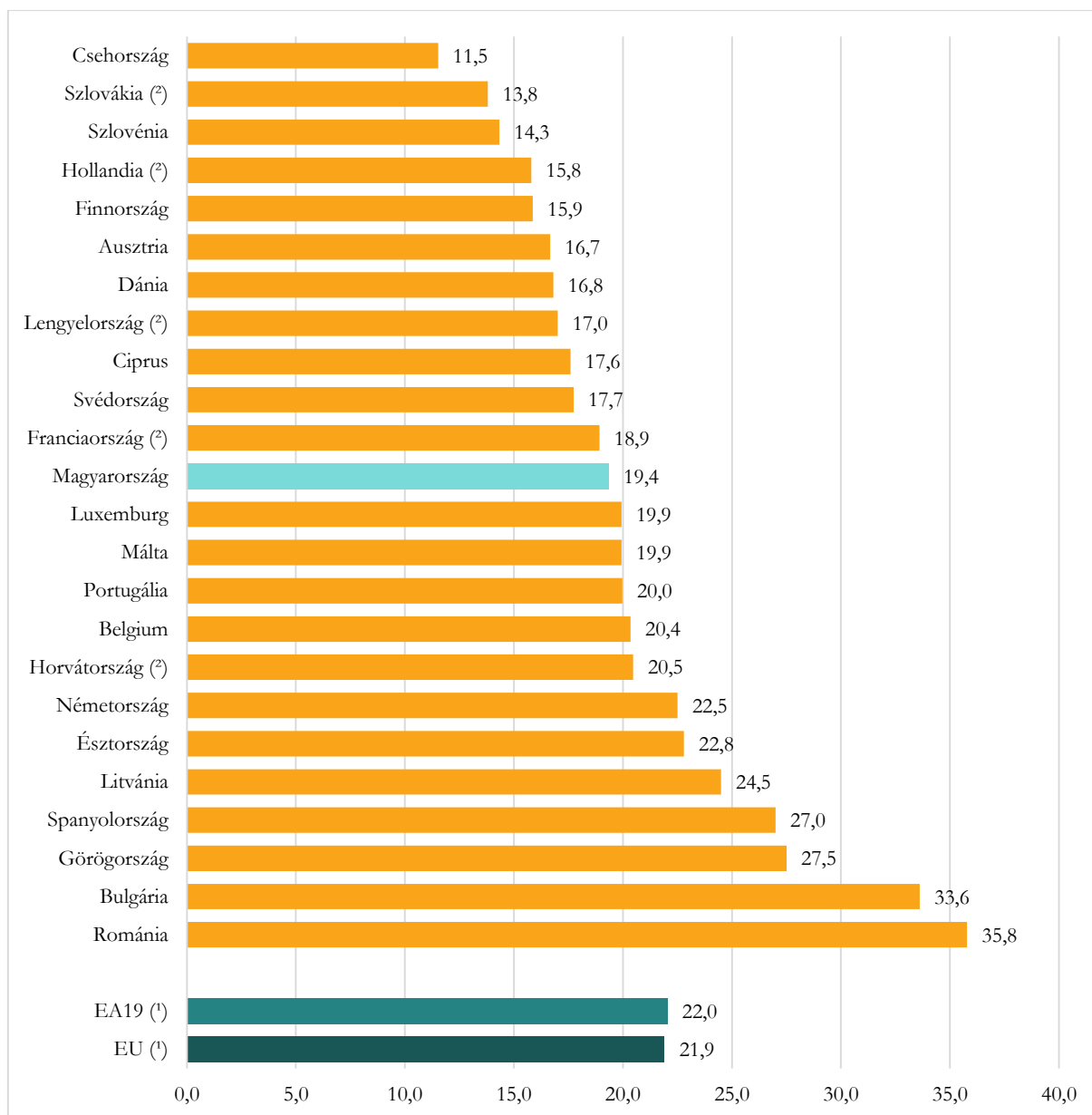
3.2 Anyagi depriváció és alacsony munkaintenzitás

A szegénység és társadalmi kirekesztettség mérésénél a jövedelmi szegénységen kívül két további tényezőt, a súlyos nélkülözést és a nagyon alacsony munkaintenzitást kell figyelembe vennünk. 2020-ban az Európai Unió 27 országában 28 850 000 ember élt súlyos anyagi deprivációban, közülük 6 562 000 18 évnél fiatalabb volt. Ez a teljes lakosságnak a 6,8%-át, a 18 év alattiaknak pedig 8,2%-át tette ki. A gyerekeket tehát a teljes lakosságnál nagyobb mértékben érinti a súlyos anyagi nélkülözés. Az EU-ban igen jelentősek az országok közötti különbségek a gyerekek anyagi deprivációja terén, a mutató ugyanis 1,6% és 29,7% között mozog. Magyarországon a súlyos anyagi depriváció mértéke 16,6%, így Spanyolország (10,5%), Görögország (19%), Bulgária (22,8%) és Románia (25,8%) mellett azon öt EU tagállam közé tartozik, ahol a mutató értéke 10% feletti.

Az EU-ban a teljes lakosság 8,6%-a élt nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban. Ez némi növekedést jelent 2019-hez (8,3%) képest, a 2017 és 2010 között időszakhoz képest pedig határozott csökkenést. A különböző háztartástípusokra különböző mértékben jellemző a nagyon alacsony munkaintenzitás. Ezen belül a gyerekek jelenléte erőteljesen befolyásolja a háztartásban élő munkaképes korúak munkaerőpiaci jelenlétét. A legveszélyeztetettebbek a gyermeket nevelő egyszülős háztartások, körükben ugyanis 2,6-szor magasabb - 22,4%-os - a nagyon alacsony munkaintenzitás az összes háztartáshoz képest. Az átlagnál valamivel magasabb arányban érintettek azok a gyerekes háztartások, ahol kettő vagy több felnőtt él (9,8%), és gyakorlatilag ugyanekkora (10%) a két felnőttből álló háztartások érintettsége is. A legkedvezőbb mutatóval azok a háztartások rendelkeznek, ahol két felnőtt és két gyermek él, körükben ugyanis 3,5%-os a nagyon alacsony munkaintenzitás. Őket azok a háztartások követik, ahol két felnőtt egy gyermeket nevel (4,8%). A két felnőttet és három vagy annál több gyermeket számláló háztartások 8,6%-os mutatója pontosan a teljes lakossággal egyezett meg 2020-ban. A megelőző három évhez képest romlott a három- és többgyerekes háztartások munkaintenzitása, a mutató 2019 és 2017 között ugyanis 6,3% és 7,4% között mozgott.

Ha a jövedelmi szegénységet, az anyagi deprivációt és a nagyon alacsony munkaintenzitást együttesen vesszük figyelembe, akkor azt látjuk, hogy a szegénység és társadalmi kirekesztettség (at risk of poverty or social exclusion) a jövedelmi küszöbvel mért szegénységnél nagyobb arányban van jelen. Míg az EU-ban a jövedelmi szegénység 17,1%, addig a szegénység és társadalmi kirekesztettség 21,9%. Nemek tekintetében a nők (22,9% vs férfiak: 20,9%), életkor tekintetében a fiatalok (27,8%) és a 18 év alatti gyerekek (24,2%), iskolázottság tekintetében az alacsony végzettségűek (34,7%; vs. középfokú: 19,9%, felsőfokú: 10,5%), foglalkoztatottság / munkaerőpiaci aktivitás tekintetében a munkanélküliek (66,2%; vs. egyéb inaktív: 42,9%, nyugdíjas: 19,2%, alkalmazott: 11,2%). (Eurostat 2020)

**4. ábra A szegénység vagy társadalmi kirekesztettség által veszélyeztetettek aránya
(%, 2020, EU-24)**

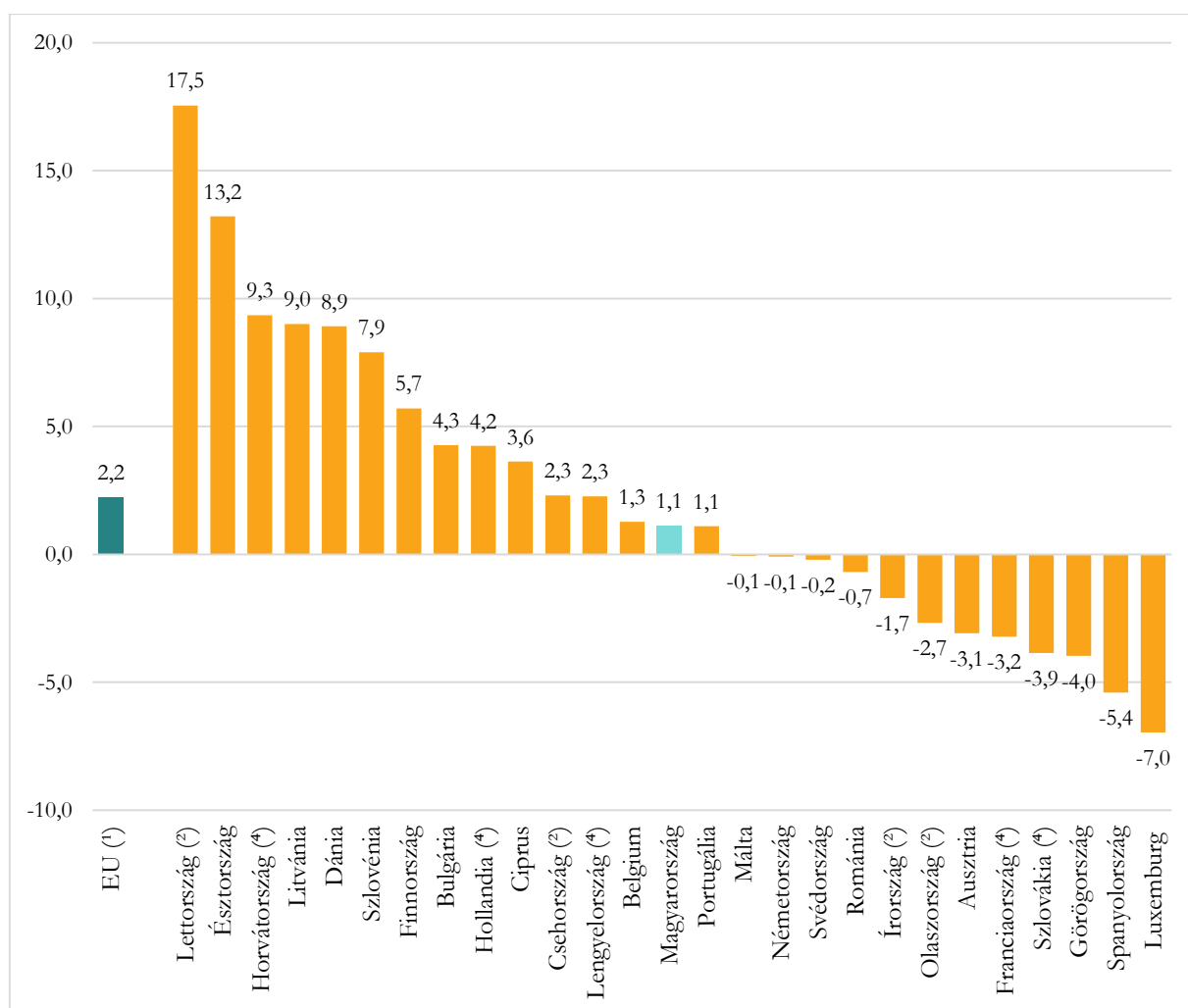
Forrás: Eurostat EU-SILC 2020

Megjegyzés: (¹) Becslés. (²) Előzetes eredmény.

2020-ban tehát az Európai Unió teljes népességének 21,9%-a élt szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben (4. ábra). Magyarországon ez az arány valamivel alacsonyabb (19,4%). Magyarország gyakorlatilag a mediánt képviseli, ugyanis 24 EU országból 11 ország kedvezőtlenebb, 12 ország pedig kedvezőbb helyzetben van nála a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség tekintetében.

Az EU-ban a szegénység vagy a társadalmi kirekesztettség a 18 év alatti gyermekek körében magasabb (24,2%), mint a teljes népesség körében (21,9%). Hasonlóképpen, az eltartott gyermeket nevelő háztartásban élők veszélyeztetettebbek, mint a gyermek nélküli háztartásokban élők. (Eurostat EU-SILC 2020) Korábbi elemzések is kimutatták, hogy a fiatalok, az egyszülős háztartások és a nagycsaládosok erősebben érintettek; továbbá hogy a szociális transzferek jelentős szerepet játszanak a jövedelmi szegénység csökkentésében.

5. ábra A szegénység vagy a társadalmi kirekesztettség kockázatának kitettek aránya az eltartott gyermeket nevelő és gyermek nélküli háztartásokban: különbség (2020, EU-27)¹

(1) Becslés. (2) 2019. (3) 2018. (4) Nem végleges.

Forrás: Eurostat EU-SILC 2020 alapján saját számítás

¹ A különbségek a gyermektelen háztartások szegénység és társadalmi kirekesztettség rátájának és a gyermekes háztartások rátájának a különbözetét takarják. A pozitív számok azt jelzik, hogy a gyermekes háztartások átlagosan jobban (összességében kedvezőbb jövedelmi, anyagi és munkaerőpiaci helyzetben) élnek, mint a gyermektelenek, és körükben alacsonyabb a szegénység és a társadalmi kirekesztettség. A negatív számok pedig azt jelzik, hogy a gyermektelen családok vannak kedvezőbb helyzetben, és körükben alacsonyabb a szegénység és a társadalmi kirekesztettség.

Ha az EU-ban összehasonlítjuk az átlagos szegénység és társadalmi kirekesztettség rátát a gyermekes (22.3%) és a gyermektelen háztartások (21.6%) körében, nem tapasztalunk lényeges különbséget. Az egyes országok között azonban igen jelentős az eltérés e tekintetben. Az EU 14 országában a gyermekes háztartások, 13 országban pedig a gyermektelen háztartások voltak jobb helyzetben 2020-ban. (5. ábra) A két országcsoportban átlagosan (a másik háztartástípushoz képest) a gyermekes háztartások javára mért különbség jelentősebb (6.1%), mint a gyermektelen háztartások javára mért különbség (2.7%).

A gyermekes és gyermektelen háztartások között a szegénység és társadalmi kirekesztettség terén mért különbség alapján az országokat három kategóriába sorolhatjuk. Az elsőbe azok az államok tartoznak, amelyekben nem mutatható ki számottevő különbség a két háztartástípus között. Közülük Belgiumban, Magyarországon és Portugáliában a gyermekes családok körében valamivel kisebb a szegénység és társadalmi kirekesztettség, mint a gyermektelenek körében. A gyermekes háztartások két balti államban, Lettországbán (különbség: 17,5%) és Észtországban (különbség: 13,2%) vannak a legkedvezőbb helyzetben a szegénység és társadalmi kirekesztettség tekintetében a gyermektelen háztartásokhoz képest. Jelentős a különbség továbbá Horvátországban, Litvániában, Dániában, Szlovéniában és Finnországban. A skála másik végpontját Luxemburg, Spanyolország, Görögország és Szlovákia képviselik, ahol a gyermekes háztartások vannak kedvezőtlen helyzetben a gyermektelenekhez képest.

4. Összegzés és kitekintés

A 2020-as adatok szerint az EU teljes lakosságának 17,1%-a, a gyermekeknek pedig ennél magasabb aránya, 19,5%-a él a szegénységi küszöb alatt. Összességében a jövedelmi szegénység ráták nem változtak jelentősen az elmúlt tíz évben az Európai Unióban. A nemzeti adatszolgáltatáson alapuló Eurostat adatok szerint az EU átlagértékhez képest Magyarországon alacsony, mindössze 12,3%-os a teljes népességre vetített monetáris szegénység. Hasonlóképpen: a jövedelmi gyerekszegénység is alacsony mértékű, 9,5%-os. Ez összefüggésben áll azzal, hogy EU-s viszonylatban Magyarországon eleve nagyon alacsonyak a jövedelmek, és ez a szegénységi küszöböt is alacsony szinten tartja. A magyar szegénységi küszöb az EU-27 átlagának mindössze 40%-a.

A szegénységi rátát jelentősen korrigálhatják a szociális transzferek. 2020-as adatok szerint a szociális transzferek az Európai Unióban átlagosan 8,3%-kal csökkentik a jövedelmi szegénységet. Az egyes országok között azonban igen nagyok a különbségek e téren. A szociális transzferek „hatása” Írországbán a legerősebb. Írországon kívül további 10 ország – köztük Magyarország - tartozik abba a kategóriába, ahol a szociális transzferek 10%-kal vagy annál nagyobb mértékben

járulnak hozzá a jövedelmi szegénység csökkentéséhez. Ami a lakhatási költségeket illeti, az EU-ban ezek 13,3%-kal növelik a jövedelmi szegénységi rátát. Magyarországon az eredetileg alacsony szegénységi rátát relatíve kis mértékben növelik a lakhatási költségek. A lakhatási költségek a legjelentősebben Görögországban járulnak hozzá a szegénység növeléséhez, a legkevésbé pedig Szlovákiában.

2020-ban az EU teljes lakosságának 6,8%-a, a 18 év alattiaknak pedig 8,2%-a élt súlyos anyagi nélkülözésben. Magyarországon a súlyos anyagi depriváció mértéke 16,6%, így azon öt EU tagállam közé tartozik, ahol a mutató értéke magas (10% feletti). Az EU-ban a teljes lakosság 8,6%-a élt nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban. Ez némi növekedést jelent 2019-hez (8,3%) képest, a 2017 és 2010 között időszakhoz képest pedig határozott csökkenést. A gyerekek jelenléte erőteljesen befolyásolja a háztartásban élő munkaképes korúak munkaerőpiaci jelenlétét. A legveszélyeztetettebbek a gyermeket nevelő egyszülős háztartások, körükben ugyanis 2,6-szer magasabb - 22,4%-os - a nagyon alacsony munkaintenzitás az összes háztartáshoz képest. A legkedvezőbb mutatóval azok a háztartások rendelkeznek, ahol két felnőtt és két gyermek él, körükben ugyanis 3,5%-os a nagyon alacsony munkaintenzitás.

Az Európai Unió teljes népességének 21,9%-a élt szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben 2020-ban. Magyarországon ez az arány valamivel alacsonyabb (19,4%). Magyarország gyakorlatilag a mediánt képviseli, ugyanis 24 EU országból 11 kedvezőtlenebb, 12 pedig kedvezőbb helyzetben van nála e téren a szegénység és a társadalmi kirekesztettség tekintetében. Az EU-ban szegénység és a társadalmi kirekesztettség a 18 év alatti gyermekek körében magasabb (24,2%), mint a teljes népesség körében. Hasonlóképpen, az eltartott gyermeket nevelő háztartásban élők veszélyeztetettebbek, mint a gyermek nélküli háztartásokban élők.

Bár a statisztikai adatok szintjén több ponton kedvezőek a magyarországi eredmények, további kutatásokkal érdemes az adatok mögé nézni. Köztudott, hogy jelentősek a területiális jövedelmi egyenlőtlenségek az országon belül, jelentős a leszakadó rétegek aránya, és az arány a koronavírus világjárványt követően csak nőtt. Mindamellet, hogy számos európai uniós és magyar társfinanszírozott szegénységcsökkentő és felzárkózást segítő program működik az országban, amik kívánatos időszakos eredményeket érnek el a gyermekek és családjaik helyzetbe hozása terén, azok sok esetben nem képesek hosszú távú és fenntartható eredményeket elérni. Emögött számos tényező áll – a programok projekt jellege, a forráshiányos szociális, egészségügyi, oktatási alapszolgáltatások; az önkormányzatok és egyéb kedvezményezettek eszköztelensége; az országszerte jellemző szakemberhiány a humán szolgáltatások terén, különös tekintettel a hiányos infrastruktúrájú leszakadt térségekre.

A hátrányos helyzetűek befogadását (inclusion) és integrálását nehezíti továbbá az olykor még a szakemberek körében is tetten érhető, olykor etnikai színezetű kirekesztő vagy hibáztató szemlélet (Husz 2018, Husz et al. 2022), valamint az oktatási szegregáció. Mindezek következtében további célzott robosztus és kevert módszertanú kutatások szükségesek a szegénység és társadalmi kirekesztettség multidiszciplináris, integrált szemléletű és komplex vizsgálatára, elsősorban a hátrányos helyzetű térségekben.

Felhasznált irodalom

1. Europe 2020: European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Commission: Brussels, Belgium, 2010.
<https://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
2. Towards a sustainable Europe by 2030: reflection paper, Publications Office, European Commission: Brussels, Belgium, 2019. <https://data.europa.eu/doi/10.2775/647859>
3. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the General Assembly on 25 September 2015. United Nations: New York, USA.
https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
4. Husz I., Kopasz M. & Medgyesi M. 2022. Social Workers' Causal Attributions for Poverty: Does the Level of Spatial Concentration of Disadvantages Matter? Social Indicators Research. Online first.
5. Husz I. 2018. 'You Would Eat It If You Were Hungry'. Local Perceptions and Interpretations of Child Food Poverty. Children & Society 32(3):233-243.
1. Eurostat. Statistics explained. Glossary: At risk of poverty or social exclusion (AROPE). Available online
[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_\(AROPE\)&stable=0&redirect=no](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE)&stable=0&redirect=no) (accessed on 01 02 2022).
2. Council Conclusions on Inclusion of the Roma (2009). 2947th Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council meeting. Luxembourg, 8.6.2009.
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lssa/108377.pdf
3. Convention on the Rights of the Child. United Nations General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989. Entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49.
<http://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/crc.pdf>
6. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth (2010). European Commission, Brussels.

- <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC2020&from=EN>
7. Geneva Declaration of the Rights of the Child. Adopted 26 September, 1924, League of Nations. <http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>
 8. Hungarian National Social Inclusion Strategy – Extreme Poverty, Child Poverty, the Roma (2011-2020). Ministry of Public Administration and Justice State Secretariat for Social Inclusion. Budapest, December 2011.
<http://romagov.kormany.hu/download/5/58/20000/Strategy%20-%20HU%20-%20EN.PDF>
 9. Hungarian National Social Inclusion Strategy and Governmental Action Plan for the Implementation Thereof in the Years 2012 to 2014. Resolution No. 1430/2011. (XII. 13.) of the Government.
<http://romagov.kormany.hu/download/6/58/20000/Strategy%20Action%20Plan.PDF>
 10. Hungarian National Social Inclusion Strategy II – Permanently Deprived, Children Living in Poor Families, Roma (2011-2020). Updated version. Ministry of Public Administration and Justice State Secretariat for Social Inclusion. Budapest, September 2014.
 11. Hungarian National Social Inclusion Strategy and the government action plan on its implementation between 2015 and 2017. Based on Government Decree 1603/2014 (XI 4).
 12. Investing in Children: Breaking the Cycle of Disadvantage. Commission Recommendation of 20 February 2013. 2013/112/EU. EUR-LEX. Official Journal of the European Union.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013H0112&from=EN>
 13. „Making Things Better for our Children” National Strategy (2007–2032). Parliamentary Resolution No. 47/2007. (V. 31.) <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a07h0047.OGY>
 14. Social Investment Package (2013). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions Towards Social Investment for Growth and Cohesion – Including Implementing the European Social Fund 2014-2020. European Commission, Brussels, 20.2.2013.
<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1044&newsId=1807&furtherNews=yes>
 15. Allman, Dan. 2013. The Sociology of Social Inclusion. SAGE Open. January-March 2013:1-16. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2158244012471957>
 16. Bauer Zs., Husz I., Szontágh É. 2015. Handling Long-standing Inequalities with Short-term Projects: Some Results and Challenges of the Implementation of the “Give Kids a Chance” Programme. *Review of Sociology* 25(4):5–29.
 17. Becker, Gary S. 1964 *Human Capital*. 2nd edition. Columbia University Press, New York.
 18. Becker, Gary S. 1994. *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education* (3rd Edition). Introduction to the First Edition. The University of Chicago Press, Chicago.

19. Bennett, Tony, Silva, Elizabeth. 2011. Introduction: Cultural Capital – Histories, Limits, Prospects. *Poetics* 39(6):427-443.
20. Bourdieu, Pierre. 1986. The Forms of Capital. In: Richardson, John (ed.). *Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education*. New York, Greenwood, pp. 241-258.
21. Caldari, Katia. 2010. Alfred Marshall's Idea of Progress and Sustainable Development, *Journal of the History of Economic Thought*, 26(4):519-536.
22. Coleman, James S. 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* 94:S95-S120.
23. Durkheim, Émile. [1893] 1997. *The Division of Labour in Society*. New York: Free Press.
24. Esping-Andersen, Gosta. 2008. A Child-Centred Social Investment Strategy. In Esping-Andersen, Gosta, Gallie, Duncan, Hemerijck, Anton, Myles, John eds. *Why We Need a New Welfare State*. Oxford University Press. Pp. 26-68.
25. Foucault, Michel. 2008. *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–1979*. Palgrave Macmillan, London.
26. King, Anthony. 2005. Structure and Agency. In: Harrington, Austin (ed.) *Modern Social Theory: an introduction*, Oxford University Press, Oxford. Pp. 215–232.
27. Krasniqi, Florentina Xhelili, Topxhiu, Rahmije Mustafa. 2016. The Importance of Investment in Human Capital: Becker, Schultz and Heckman. *Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology*. 6(4).
28. Lareau, Annette and Horvat, Erin McNamara. 1999. Moments of Social Inclusion and Exclusion Race, Class, and Cultural Capital in Family-School Relationships. *Sociology of Education* 72(1):37-53
29. Lenoir, René. 1974. *Les exclus: un Français sur dix*. Paris: Le Seuil. Pp. 129-131.
30. Marshall, Alfred. [1873b] 1995. Lectures to Women. In: Raffaelli Tiziano, MacWilliams Tullberg Rita and Biagini Eugenio. Pp. 85-132.
31. Mathieson, Jane, Popay, Jennie, Enoch, Etheline, Escorel, Sarah, Hernandez, Mario, Johnston, Heidi, Rispel, Laetitia. 2008. Social Exclusion Meaning, measurement and experience and links to health inequalities. A review of literature. WHO Social Exclusion Knowledge Network Background Paper 1.
32. Mincer, Jacob. 1958. Studies in Human Capital. 1. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy* 66(4):281-302.
33. Pigou, Arthur Cecil. 1928. *A Study in Public Finance*. London: Macmillan.
34. Schultz, Theodore W. 1961. Investment in Human Capital. *The American Economic Review*. 51(1):1–17.
35. Sen, Amartya. 2000. *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*. Social Development Papers No. 1. Asian Development Bank Office of Environment and Social Development: Manila.

36. Smith, Adam. [1776] 1977. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. University of Chicago Press.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE